

Bütünsel Bir Sosyal Politika Alanı Olarak Gıda Güvencesi ve Eğitim

Aslıhan AYKAÇ YANARDAĞ¹

¹Prof. Dr., Ege Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler, aslihan.aykac@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8975-3441

Öz: Ekonomik kriz dönemlerinde hane harcamalarında ilk daralma eğitim ve sağlık kalemlerinde görülür. Beslenme ve barınma gibi yaşamsal ihtiyaçlara yönelik harcamaların önceliklendirilmiş olsa da bu kalemlerdeki harcamalarda da nitel ve nicel daralma gözlemlenmektedir. Bu durumda ekonomik kriz yönetiminde önemi giderek artan kamusal harcamalar ve özellikle sosyal politika harcamalarında eğitim ve sağlık alanında yapılacak yatırımlar, toplumun dezavantajlı kesimlerini korumaya yönelik harcamalar ve alternatif politika araçlarının geliştirilmesi hayati önem taşımaktadır. Bu çalışma ekonomik kriz ve refah politikalarındaki gerileme bağlamında gıda güvencesi ve eğitim başarısı arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Çalışmanın temel sorunsalı refah politikaları arasında eğitim, sağlık ve beslenme kalemlerindeki artan ihtiyaca rağmen mevcut uygulamaların karşılayıcılığının sınırlı olmasıdır. Daha özel olarak bu çalışma eğitim yaşındaki nüfusun gıda güvencesi ve akademik performansı entegre bir sosyal politika alanı olarak kavramsallaştırmayı hedeflemektedir. Çalışmanın birinci bölümünde makroekonomik göstergeler, toplu veri setleri ve hane halkı araştırması ışığında ekonomik krizin genel bir görüntüsü ve eğitim, sağlık ve gıda güvencesi alanlarındaki sonuçları değerlendirilecektir. İkinci bölümünde, gıda güvencesi ve eğitim başarısı arasındaki ilişki bu iki alandaki verilerin karşılaştırmalı analiziyle ortaya konacak, gıda güvencesi ve eğitim başarısı arasındaki tamamlayıcı ilişki tartışılacaktır. Son bölümde, dünyada ve Türkiye’de aynı anda bu iki alanı kapsayan sosyal politika uygulamaları tartışılacak ve geleceğe dönük politika önerileri sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: ekonomik kriz, sosyal politika, gıda güvencesi, akademik performans

Jel Kodları: H51, H52, H53, H75, I240

Food Security And Education As An Integral Field of Social Policy

Abstract: Households tend to cut down on their health and education spending during times of economic crisis. While nutrition and housing are both prioritized as part of a survival strategy, they also go through qualitative and quantitative decline. Therefore, increasing public spending, more specifically investing in health and education related social policy, budgetary concerns regarding the disadvantaged segments in society and developing alternative policy instruments become crucial in times of economic crisis. The article focuses on the relationship between food security and academic performance within the context of economic crisis and welfare retrenchment. The main question under focus dwells upon the limited responsiveness of the existing social policies against the increasing need for public funding in education, health and food security. More specifically the research aims to conceptualize food security and education policy as an integral field of social policy for school age population. The first section of the article will provide an overview of economic crisis and its impact on education, health, and food security in the light of macroeconomic indicators, aggregate data and household research. Second, a comparative analysis of food security and academic performance will be used to expose the complementary relationship between the two social indicators. Finally, social policy responses and alternatives in both the national and international contexts will be discussed and supported by policy recommendations towards the future.

Keywords: economic crisis, social policy, food security, academic performance

Jel Codes: H51, H52, H53, H75, I240

Atf: Yanardağ, A. A. (2023). Bütünsel Bir Sosyal Politika Alanı Olarak Gıda Güvencesi ve Eğitim. *Politik Ekonomik Kuram*, 7(2), 516-528.

<https://doi.org/10.30586/pek.1378>

019

Geliş Tarihi: 18.10.2023

Kabul Tarihi: 05.12.2023

Telif Hakkı: © 2023. (CC BY) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Giriş

Dünya ekonomisinin 1970'lerde karşılaştığı birikim krizi, neoliberal ekonomi politikalarının benimsenmesi, ihracata dayalı sanayileşme modeli kapsamında ulusal ekonomilerin dışa açılması ve küresel piyasalarla daha fazla bütünleşme yönünde kamu sektörünün daralmasıyla sonuçlandı (Lobao, Gray, Cox, ve Kitson, 2018). Son elli yılın politik ekonomi çerçevesini belirleyen bu gelişmeler, küresel bütünleşmeyi sağlamakla birlikte kapitalist üretim sürecinin krize yatkınlığını ortadan kaldırmadı (Panitch and Gindin, 2011). Sonuç olarak 1980'lerden itibaren Arjantin, Meksika, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere çeşitli ulusal ölçekli krizlerin yanı sıra 2008 dünya ekonomik krizi (Varoufakis, 2015, ss. 160-168), 2019 COVID-19 pandemisinin neden olduğu ekonomik daralma ve dünya ekonomisinin toparlanma sürecinde karşı karşıya kaldığı enflasyonist ortam, kriz koşullarını sürekli olarak canlı tuttu (Susskind ve Vines, 2020). Bunun yanı sıra dünya ekonomisinde artan karşılıklı bağımlılık ve rekabet ilişkileri, kapitalist dinamiklerin daha önce görülmemiş düzeylerde yayılmasına ve metalaşma aracılığıyla yeni alanlara nüfuz etmesine yol açtı. Bu durum sınıflar arası ve ülkeler arası eşitsizliğin artmasına neden oldu (Milanovic, 2016, ss. 118-128). Devletin gerek kamu sektöründeki daralma gerekse sosyal politika alanındaki geri çekilmesi nedeniyle ekonomik etkisinin azalması alt sınıfların ve dezavantajlı kesimlerin daha da kırılgan bir konuma sıkışmasına yol açtı.

Toplumsal düzeyde yoksulluk, sosyal dışlanma ve farklı yoksunluk halleriyle kendini gösteren eşitsizliğin en yaşamsal alanlarından biri de gıda ve beslenme alanı oldu. Sıklıkla gıda güvenliği, gıda adaleti ve gıda güvencesi gibi kavramlarla tartışılan sorun, bir üretim ve bölüşüm dengesizliğinin yanı sıra dolaylı olarak farklı toplumsal alanları ve ilişkileri de kapsamaktadır. Sağlıklı gıdaya erişim ve temel besin güvencesine sahip olma, bireylerin en temel yaşamsal ihtiyacı olmasının yanı sıra ekonomide çalışanların verimliliği ve istihdam sürekliliği, sosyal alanda sağlıklı bireyler yetişmesi, bireylerin bilişsel becerilerinin ve vasıflarının gelişimi, sosyal eşitsizliklerin azalması ve sosyal çatışmanın kontrol edilmesi gibi farklı toplumsal boyutlarda etkisini göstermektedir. Bunun yanı sıra sağlıklı gıdaya erişim, gıda güvencesi ve gıda çeşitliliğinin sağlanması farklı politika alanlarının da konusu olmaktadır. Tarım politikalarının etkinliği gıda arzını belirler. Bölgesel eşitsizliklerle mücadele ve buna uygun altyapı yatırımları bölüşüm ilişkilerini iyileştirerek açlık ve yoksulluğun azalmasına etki eder. Sosyal politika alanında doğrudan gıda güvencesini garanti altına almaya yönelik ayni ve nakdi destekler, gıda programları, kamu ve özel sektör işbirlikleri ile sivil toplumu karar alma süreçlerine dahil eden yönetim yaklaşımları başlıca politika araçları olarak öne çıkar. Çok boyutlu ve farklı paydaşların bir arada hareket ettiği sosyal politika uygulamaları, gıda sorununu ulusal ölçekte evrensel düzeyde çözer, dolaylı olarak da eğitim ve sağlık politikalarındaki kamu harcamalarının azalmasını sağlar. Gıda güvencesi ile akademik performans arasındaki ilişki incelenirken bunun basitçe iki değişken arasındaki ilişkiden ibaret olmadığı, çok boyutlu bir biçimde tanımlanarak farklı politika yapım süreçlerinin eşzamanlı harekete geçirilmesi gerektiği dikkate alınmalıdır.

Gıdaya erişim, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi başta olmak üzere birçok uluslararası metinde yer alsa da açlık ve beslenme sorunu yapısal ölçekte varlığını göstermeye devam etmektedir. Geleneksel olarak yoksulluk, açlık, açlık sınırı gibi göstergelerle değerlendirilen bu durum, günümüzde gıda egemenliği, gıda adaleti, gıda güvenliği, gıda güvencesi ya da bundan yoksun olma durumunu ifade eden gıda güvensizliği olarak da kavramsallaştırılmaktadır. Bu kavram çeşitliliği sorunun farklı boyutlarına işaret etmektedir. Bu çalışma kapsamında gıda güvencesi ve bundan yoksun olma hali olarak gıda güvencesizliği, öğrencilerin eğitim faaliyetlerindeki performansı üzerinde etki eden bir değişken olarak öne çıkmaktadır. Koç ve Uzmay'ın, gıda güvencesi ve gıda güvenliğine dair sundukları kavramsal çerçeve içerisinde gıda güvencesi, Centre for Studies in Food Security (CSFS) ve Türk Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu (TGDF) tanımlarına göre sağlanabilirlik, yeterlilik ve erişilebilirlik, kabul edilebilirlik ve

sürdürülebilirlik ilkelerini kapsamaktadır. CSFS aynı zamanda bireysel ve kurumsal etkenleri de tanımına dahil etmektedir. Gıda güvenliği ise gıdanın içeriğine, üretim sürecine odaklanarak tüketicinin sağlığına zarar vermemesini ifade etmektedir (Koç ve Uzmay, 2015, s. 40). Gıda güvenliğinin dört temel prensibi, “gıdaların sağlığa zararlı ve arzu edilmeyen etkenlere bulaşmasını önleme, bu etkenlerden uzaklaştırma (eliminasyon), zararlıların çoğalmasını ve yayılmasını durdurma (inhibisyon) ve uygun yöntemlerle etkisiz hale getirilmesidir” (Tayar, 2014 aktaran Koç ve Uzmay, 2015, s. 41).

Gıda güvenesi küresel ölçekte bir sorun olarak öne çıkmaktadır ve bu yapısal bozukluğun birtakım nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle tarımsal üretimin gerek ekonomik bir alan olarak gerekse politika alanı olarak önemini kaybetmesi gıda güvenesini tehdit etmektedir. Economist Intelligence Unit (EUI) Küresel Gıda Güvenliği Endeksi 2022 yılı verilerine göre son on yılda tarımsal AR-GE yatırımlarında belirgin bir düşüş söz konusudur (EUI, 2022). İkinci olarak küresel ısınma ve iklim değişikliğine bağlı olarak artan aşırı hava olayları tarımsal üretimi olumsuz etkilemekte ve hasat kaybına yol açmaktadır (Kumar, Kumar, Lal ve Singal, 2018). Bu noktada iklim değişikliği, gıda üretimi ve gıda güvenesi arasında karmaşık bir ilişki olduğunun, bu nedenle bu üç faktörden birindeki yapısal değişikliğin diğer ikisini de dönüştüreceğini vurgulamak gerekmektedir (Islam ve Wong, 2017). Üçüncü bir neden COVID-19 pandemisine bağlı olarak dünya ekonomisindeki daralma, tedarik zincirlerindeki aksaklıklar, bunu takip eden toparlanma sürecinin neden olduğu enflasyonist ortam ve artan maliyetlerdir (Kubatko, O., Merritt, R., Duane, S., ve Piven, V., 2023; Mouloudj, K., Bouarar, A. C., & Fehit, H., 2020). Son olarak, Türkiye’yi de yakından etkileyen bir başka gelişme, Ukrayna-Rusya Savaşı küresel tahıl tedarikini olumsuz etkilemekte ve gıda güvenesini tehdit etmektedir (Lin vd., 2023). Türkiye’nin arabuluculuğunda ortaya çıkan Karadeniz Tahıl Girişimi belli bir süre Rusya ve Ukrayna’dan Türkiye’ye ve dünyaya tahıl ihracatını sağlamış olsa da Temmuz 2023’te Rusya’nın çekilmesiyle bölgede ticari sorunlar tekrar baş göstermiştir. Genel görünüme bakıldığında bu riskler gıdaya erişimi olumsuz etkilemektedir. Ancak bu olumsuz etki, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine paralel bir seyir izlemekte, gelişmekte olan ülkeler gıda güvenesi risklerini daha fazla yaşamaktadır. Asya Pasifik, Latin Amerika ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgeleri küresel ortalamayı yakalarken Sahara-Altı Afrika gıda güvenesi açısından dünyanın en zayıf bölgesidir.

Küresel Gıda Güvenliği Endeksi 2022 yılı verilerine göre Türkiye, gıda güvenesi konusunda 113 ülke içinde 65,3 skoruyla 49. sırada yer almaktadır. Son on yılda Türkiye’nin durumunda %2,9’luk bir iyileşme görülse de bu durum Türkiye’nin gıda güvenesine dair yapısal pozisyonunu değiştirmemiştir. Gıda güvenesinin sağlanabilirlik boyutu gıda maddelerinin üretimi, yani tarımsal faaliyetlerin ve hayvancılığın demografik değişimleri karşılayabilecek biçimde üretim faaliyetlerini sürdürmesiyle ilgilidir. 1980’lerden itibaren tarımsal üretimin ekonomideki payının azalması, tarımsal üretimin özellikle tahıl ve buğday üretiminde aşamalı olarak gerilemesi, tarımsal üretimin giderek geleneksel üretimden ve küçük köylülükten çıkıp şirket temelli endüstriyel tarıma dönmesi, sonuç olarak Keyder ve Yenal’ın ifade ettiği biçimiyle “*Bildiğimiz Tarımın Sonu*” (2020), Türkiye’nin dünya sıralamasındaki ortalama konumunu iyileştirmesine engel olmuş, bunun yanı sıra bazı tarımsal ürünlerde dışa bağımlılığın artmasına neden olmuştur.

Koca ve Somuncu ise tarımsal üretimin toplumsal sonuçlarını gıda güvenesi çerçevesinde değerlendirir, buna göre tarımsal üretimin artış hızının nüfus artış hızının gerisinde kalması, kişi başı gıda güvenesinin gerilemesine neden olmuştur (Koca ve Somuncu, 2021, s. 8). Buna paralel olarak beslenmeye yönelik ihtiyaçları karşılayacak ürünlerin niteliği de önem taşımaktadır. “*Türkiye’de tarımsal ve bitkisel üretimde kendine yeterlilik açısından geriye gidilse de, daha ciddi bir sorun olarak dünyanın önemli ülkeleriyle kıyaslandığında hayvansal protein arzındaki yetersizliğinin olduğu görülmektedir. Türkiye’de bitkisel proteinlerin ağırlıklı olarak tüketiliyor olması nedeniyle beslenmede dengesizlikler yaşanmaktadır*” (Koca ve Somuncu, 2021, s. 8).

Gıda güvencesinin erişilebilirlik boyutu ise tüketicilerin gıdaya erişmesi ile ilgilidir ve temelde piyasa koşullarına göre belirlenir. Türkiye gerek bölgesel eşitsizlikler gerekse sosyo-ekonomik eşitsizlikler nedeniyle gıdaya erişimde yapısal sorunlarla karşı karşıyadır. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın TÜİK'ten aktardığı verilere göre Türkiye'de son on yılda işsizlik yapısal olarak %9 ile %14 seviyeleri arasında değişmektedir (SBB, 2023). Aynı kaynaktan ikinci bir gösterge olarak kadınların işgücüne katılımı mevsimsellikten arındırılmış olarak %29'dan %35 seviyesine kadar çıkmış, ancak bu oran %50'ler seviyesindeki toplam nüfus ortalamasının gerisinde kalmıştır (SBB, 2023). Son olarak, TÜİK'in Mart 2023 verilerine göre "15-24 yaş grubunu kapsayan genç nüfusta işsizlik oranı bir önceki aya göre 0,7 puanlık artış ile %20,1 oldu. Bu yaş grubunda işsizlik oranı; erkeklerde %15,2, kadınlarda ise %28,9 olarak tahmin edildi." (TÜİK, 2023b) Bu istihdam ve işsizlik göstergelerine bakarak Türkiye'de genel olarak istihdam oranının düşük olduğunu, işsizliğin yapısal bir sorun olarak uzun süredir devam ettiğini ve gençlerin bu yapısal sorunlardan daha fazla etkilendiğini söylemek mümkündür. Genel olarak kadınların ve özellikle genç kadınların istihdamın dışında kalması, ekonomik bağımsızlık açısından bir sorun teşkil etmekte, sosyal politika açısından bağımlılık oranını yüksek düzeylere taşımaktadır. Bu rakamlara göre Türkiye'deki hanelerin önemli bir kısmının tek gelirli haneler olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra nüfusun yarısından fazlasının asgari ücret bandında gelire sahip olması, asgari ücretin açlık sınırına yakın düzeyi, hane gelirlerinin hane halkının gıdaya erişimini güvence altına alacak düzeyde olmadığını göstermektedir. Bir başka gösterge ise gıda fiyatları enflasyonudur. Birleşmiş Milletler Gıda Tarım Örgütü (FAO) tarafından yayınlanan Küresel Gıda Fiyat Endeksi, Ağustos 2023'te son iki yılın en düşük seviyesine gerileyerek pandemi, küresel ısınma, iklim değişikliği, aşırı hava olayları ve savaşlardan kaynaklanan risklerin etkisinin azaldığına işaret etmiştir. Buna karşılık, rapora göre gıda ithalatına ihtiyaç duyan ve gıda tedarikinde dışa bağımlı ülkeler, dış borçlanması yüksek olan ve Amerikan doları ve Euro karşısında güçsüz para birimlerine sahip olan ülkeler, halen gıda güvenesi konusunda zorluk çekmektedir (FAO, 2023). Türkiye, OECD'nin Eylül 2023 verilerine göre OECD üyesi ülkeler arasında en yüksek enflasyona ve en yüksek gıda enflasyonuna sahiptir, aynı veri setine göre dünya genelinde Arjantin'den sonra en yüksek enflasyona ve en yüksek gıda enflasyonuna sahiptir. Mevcut ekonomik kriz ortamı, yukarıda belirtilen asgari ücret bandındaki tek gelirli haneleri için gıdaya erişimi oldukça zorlaştırmaktadır (OECD, 2023).

Gıdanın sağlanabilirliği ve erişilebilirliğinin yanı sıra gıda yeterliği de gıda güvencesinin önemli boyutlarından biridir. Demirdöğen, Olhan ve Aykaç'ın araştırması Türkiye'de gıda tüketimindeki eşitsizliği besin çeşitliliğindeki eşitsizlikle bir arada analiz etmektedir. Araştırmaya göre Türkiye'de 2003-2017 yılları arasında gelir eşitsizliği görece azalmasına rağmen gıda tüketim eşitsizliği artmıştır. 2007-2008 küresel gıda krizi sırasında Türkiye'de gıda tüketim eşitsizliği en düşük seviyede olsa dahi krizi takip eden yıllarda eşitsizliğin arttığı gözlenmiştir. Bu artış sınıfsal konuma, gelir düzeyine göre değişiklik göstermese de kır-kent ayrımı içinde kırsal kesimde gıda tüketim eşitsizliğinin artması, durumun yine de sosyo-ekonomik standartlara paralel geliştiğini göstermektedir. Bu araştırmaya göre gelir durumu, gelir düzeyi yüksek haneler kıyasla düşük olan hanelerde gıda harcamaları üzerinde daha fazla etki göstermektedir (Demirdöğen, Olhan ve Aykaç, 2022, ss. 343-344). Bu durum gelir esnekliği açısından değerlendirildiğinde beklenen bir durumdur; aynı zamanda sosyal politika yapımcıların farklı sosyal politika araçlarını kullanırken gelir dilimlerini belirlemesi açısından önem taşımaktadır.

Gıda güvencesinin akademik performans üzerindeki etkisini analiz edebilmek için akademik performansın operasyonel bir tanımına ihtiyaç duyulmaktadır. Literatürde eğitim başarısı, akademik başarı, öğrenme becerisi ya da çalışma alışkanlığı biçiminde ifade edilen farklı tanımlar bulunmaktadır. Bu tanımların her biri eğitim sürecinin farklı bir bileşenine odaklanmakta, bunun yanı sıra farklı göstergeler kullanmaktadır. Örneğin eğitim kazanımları daha çok eğitim sürecinde elde edilen akademik derecelere

odaklanırken, eğitim başarısı daha çok sınav sonuçları ve benzeri ölçme değerlendirme çıktıları ile genel not ortalamasını dikkate almaktadır. Ancak bugün akademik başarı yalnızca nicel göstergelerle açıklanamayacak kadar çok boyutlu, eğitim sürecinin yanı sıra ders dışı faaliyetleri ve beceri çeşitliliğini de kapsayan bir nitel yaklaşımla da değerlendirilmektedir. Sarier, Türkiye’de öğrencilerin akademik başarısını etkileyen faktörler üzerine yaptığı meta-analiz çalışmasında akademik başarıyı belirleyen faktörleri benlik saygısı, öz-yeterlik, motivasyon, ders çalışma alışkanlığı, derse yönelik tutum, öğretmen davranışları, okul müdürünün liderliği, okul kültürü, anne-babanın tutum ve davranışları, eğitime katılım, anne-babanın eğitim durumu ve ailenin sosyo-ekonomik durumu olarak listeler. Sarier’in çalışmasında bu değişkenler öğrenci, okul ve aile eksenli olmak üzere üç kategoride incelenmiş, sonuç olarak ailenin sosyo-ekonomik, kültürel yapısı ile eğitim durumunun akademik başarıda doğrudan etkili olduğu vurgulanmıştır (Sarier, 2016). Bunların ötesinde, akademik performans kavramı eğitim sürecinin kapsadığı ders çalışma, zaman yönetimi, öğrenme becerileri, odaklanma, sınav başarısı gibi faaliyetleri içermektedir. Shahzadi ve Ahmad, üniversite öğrencilerinin akademik performansı üzerine yürüttükleri bir çalışmada akademik performans üzerinde belirleyici olan faktörleri tartışırken ev ortamı, çalışma alışkanlıkları, öğrenme becerileri, akademik etkileşim üzerinde dururlar (Shahzadi ve Ahmad, 2011, ss. 256-257). Bu çalışmada akademik performans kavramının tercih edilmesinin bir nedeni nicel sonuçların yanı sıra nitel göstergeleri de kapsamıdır. Bir başka neden ise akademik performans kavramının eğitim sürecini okul ve okul dışı etkinlikler, ders ve ders dışı faaliyetlerle bir bütün olarak değerlendirmesidir, böyle bir yaklaşım eğitim sürecinin sosyal bileşenlerini ve çerçevesini de dikkate almaktadır.

Akademik ölçme ve değerlendirme, akademik performans ve eğitim başarısı gibi kavramlar farklı eğitim seviyeleri için kullanıldığında farklı ölçeklerle analiz edilirler. İlköğretim, ortaöğretim veya yüksek öğretimde akademik performans aynı biçimde değerlendirmek gerçekçi olmaz, bu nedenle bütün bu eğitim düzeylerini bir arada kullanmak da analitik sorunlar yaratır. Bu nedenle bu çalışma, yükseköğretimdeki öğrencilerin, diğer düzeylere kıyasla daha bireysel süreçlere tabi olduğunu, zaman yönetimi ve bütçe idaresi konusunda belli kazanımlar geliştirmiş reşit bireyler olduğu varsayımıyla yükseköğretim öğrencilerini örneklem olarak dikkate almaktadır. Kuşkusuz daha erken eğitim düzeylerinde de gıda güvencesinden yoksun olma akademik performansı etkilemektedir; ancak burada hane yapısı da bir faktör olduğunda bu düzeyin gerektirdiği sosyal politika araçları farklı olmalıdır.

Bu çalışma, dünyada ve Türkiye’de gıda güvencesi ve akademik performans arasındaki ilişkiye yönelik çalışmaları derleyerek farklı tanımları ve bakış açılarını analiz etmektedir. Çalışmanın ikinci amacı ise birbirinden bağlantısız gibi görünen gıda güvencesine yönelik sosyal politika uygulamalarını eğitim alanıyla birleştirmeyi ve bütünsel bir sosyal politika yaklaşımının gereğini ortaya koymaktır. Çalışma ağırlıklı olarak ikincil kaynaklardan ve kurumsal verilerden faydalanmaktadır. Eğitim çağındaki nüfusun bir hedef kitle olarak tanımlanması ve bu hedef kitleye yönelik gıda güvencesi ve eğitim politikalarının eşzamanlı ve eşgüdümlü olarak uygulamaya konması, hanelerin güçlenmesi, akademik başarıyı destekleyecek sosyo-ekonomik koşulların sağlanması, kamu politikalarının etkinleştirilmesi açısından önemli bir girişim olacaktır. Bu çalışma, eğitim ve gıda güvencesini kategorik olarak ilişkilendirmeyi ve bununla sosyal politika alanına kritik bir müdahale yapmayı amaçlamaktadır.

2. Dünyada ve Türkiye’de Gıda Güvencesi ve Akademik Performans

Gıda güvencesi ve eğitim arasındaki ilişki bütün dünyada araştırmalara konu olmakla birlikte özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha çok öne çıkmaktadır. Gıda güvencesi, öğrencilerin katılımı, devamlılığı, diyet kalitesi, vücut kitle endeksinin yanı sıra akademik performanslarıyla da ilişkilendirilerek analiz edilmektedir (Cohen ve diğerleri, 2021). Gıda güvencesinin eğitim sistemiyle bütünleşik programlar aracılığıyla hedeflenmesi hem okullaşma oranını -eğitime katılımı hem de eğitimdeki başarıyı olumlu

etkilemektedir. Levinger'in araştırması Eğitim için Gıda (Food for Education) programları çerçevesinde gıda desteklerinin eğitim ile ilişkisini dört temel noktada ele almaktadır. Birincisi gelişmekte olan ülkelerde uygulanan gıda programları doğrudan öğrencilere bir öğün gıda verilmesi, öğrencilere gıda ürünlerinin periyodik olarak dağıtılması ya da hanelere yönelik gıda destekleri biçiminde gerçekleşmektedir. Levinger'e göre bu tür uygulamalar ilköğretim eğitiminin evrensel düzeyde yaygınlaşması açısından önem taşımaktadır. İkinci olarak bu tür programlar hem ilköğretime katılımı hem de uzun vadede gıda güvencesini sağlamaktadır. Üçüncü olarak, eğitim kalitesi yüksek olduğunda gıda programlarının çıktısı daha yüksek olsa da eğitim kalitesi ortalama düzeyde olduğunda dahi gıda destekleri eğitime katılımda olumlu sonuç vermektedir. Son olarak, Levinger'a göre gıda güvencesi ve eğitim arasındaki ilişki tek yönlü bir nedensellikten çok karşılıklı güçlendirmeye dayalı bir ilişkidir, dolayısıyla bir taraftaki gelişim diğer tarafa da etki etmektedir (Levinger, 2005, ss. 170-171).

Araştırmaların önemli bir kısmı okul çağındaki çocukları örneklem olarak alsa da üniversite öğrencileri için de gıda güvencesi ve eğitim ilişkisini inceleyen araştırmalar bulunmaktadır. Munro ve diğerlerinin Güney Afrika Cumhuriyeti'nde Kwazulu Natal Üniversitesi'nde 1083 kişilik bir örnekleme yürüttüğü araştırmada gıda güvencesi erişilebilirlik boyutunun yanı sıra gıda çeşitliliği ve besin değeri boyutuyla da ele alınmıştır (Munro ve diğerleri, 2013, s. 170). Araştırmaya göre gelir düzeyi düşük ailelerden gelen ve eğitimleri için finansal destek, hibe veya burs alan öğrenciler almayanlara göre daha fazla gıda güvencesi sorunu yaşamaktadır. Aileleri yüksek öğretim süreçlerini desteklemeyen öğrenciler finansal destek ve burslarla eğitimlerini sürdürmektedir. Bu öğrencilere dönemde dört defa olmak üzere yılda sekiz gıda ödeneği verilmektedir. Ancak verilen miktar öğrencilerin gıda dışında bir harcaması olmayacağını varsaymakta, öğün başına ancak küçük bir miktara denk düşmektedir. Oysa birçok öğrenci gıda bursunu aynı zamanda kitap almak, kırtasiye masraflarını karşılamak, ulaşım ve hatta ailelerine destek olmak için dahi kullanmaktadır. Dolayısıyla gıda için verilen burs ne kadar sınırlı olsa da gıda dışındaki ihtiyaçlar için de kullanılmaktadır. Öğrencilerin gıda güvencesinden yoksun olması yorgunluk ve konsantrasyon sorunları yaşamalarına yol açmakta, bu sorunlar özellikle sömestr sonundaki sınav dönemlerinde öğrencilerin performansını daha fazla etkilemektedir (Munro ve diğerleri, 2013, ss. 175-177). Finansal desteğe ihtiyaç duyan öğrencilerin ailelerinden veya başka bir kaynaktan destek bulamadığı düşünüldüğünde gıda güvencesi ile ilgili risklerin eğitim altyapısını, dolayısıyla bütün eğitim performansını etkilediği düşünülmektedir. Benzer bir biçimde İran'da 358 öğrenciyi kapsayan bir araştırma, gıda güvencesinden yoksun olmanın toplumsal cinsiyet, istihdam durumu, sağlık güvencesi, finansal desteklerden faydalanma ve genel akıl sağlığı ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Amin, Akbari ve Jafarnajad, 2022, s. 6). Örneklem içinde gıda güvencesinden yoksun olan erkekler kadınlardan daha fazladır ve bunun nedeni olarak erkeklerin aileden destek almaması ya da önceliklerinin farklı olması belirtilmiştir. İlginç bir biçimde okurken çalışmak zorunda olan öğrencilerin de gıda güvencesinden yoksun kaldığı görülmektedir. Bunun nedeni ücretlerin düşük olması ve istihdam ve eğitim sürelerinin sağlıklı beslenmeye olanak tanınmamasıdır. Akıl sağlığı ve gıda güvencesinden yoksun olma ise çift yönlü olarak birbirini etkilemekte ve bir kısır döngüye yol açmaktadır. Malezya'da üniversite öğrencilerinin gıda güvencesinden yoksunluğu üzerine yapılan bir başka araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından fazlası gıda güvencesinden yoksun olduklarını belirtmiştir (Ahmad, Sulaiman ve Sabri, 2021, ss. 7-9). Bu durum Malezya'da yapılan başka araştırmaların bulgularıyla benzer şekilde üniversite öğrencilerinin bir gıda sorunu yaşadığını teyit etmektedir. Genel olarak ekonomik koşullar, özellikle hane gelir düzeyi, öğrencinin finansal destek alıp almaması ve ebeveynlerin çalışma durumu, gıda güvencesinde belirleyici olmaktadır. Ataerkil toplum yapısına bağlı olarak sadece babanın çalıştığı durumlarda babanın gelirini kullanma biçimi, örneğin babanın bireysel ihtiyaçlarına öncelik verirken annenin hane ihtiyaçlarına öncelik vermesi, çocukların gıda güvencesine sahip olması açısından bir güvence garantisi sağlamamaktadır. Araştırmacı

gıda güvencesinin fiziksel sağlık ve akıl sağlığı üzerindeki etkileriyle ilgili sonuçları ise literatürle uyumludur.

Öğrencilerin gıda güvencesine dair sorunlar, gelişmekte olan ülkelerle sınırlı değildir. Kanada’da yapılan bir araştırma (Maynard ve diğerleri, 2018), Üniversite öğrencileri arasında gıda güvencesi sorununun gelir düzeyiyle doğrudan ilişkili olduğunu ve öğrencilerin hem sağlıklarını hem de akademik başarılarını olumsuz etkilediğini göstermektedir. Bu öğrenciler sıklıkla gıda kaygısı yaşamakta, açlık, yorgunluk hissettiklerini belirtmektedir. Akademik başarı açısından odaklanma sorunu, ders çalışma, verilen ödevlerin tamamlanması ve sınav performansında gerilemeler ortaya çıkmaktadır (Maynard ve diğerleri, 2018, s. 138). Bu nedenle öğrencilere yönelik gıda programlarının, finansal desteklerin ve diğer sosyal güvenlik ağlarının örgütlenme biçimi aynı anda gıda güvencesini ve akademik başarıyı dikkate almak zorundadır. Amerika Birleşik Devletleri’nde bir devlet üniversitesi olan California Üniversitesi’nin on kampüsünde yapılan bir başka araştırma, gıda güvencesinden yoksun olma ile akıl sağlığı ve akademik başarı arasındaki ilişkiye odaklanmıştır (Martinez ve diğerleri, 2020). Bu araştırma büyük bir örneklem grubuna odaklanması ve demografik çeşitlilik içermesi nedeniyle toplumsal dinamikleri yansıtmada yüksek bir temsiliyete ulaşmıştır. Akademik başarıyı not ortalaması ile ölçen araştırmada, öğrencilerin gıda güvencesinden yoksun olması akademik başarılarını olumsuz etkilerken, kendisini mutsuzluk, umutsuzluk, kaygı, öfke, bıkkınlık, yalnızlık gibi duygu durumlarıyla gösteren akıl sağlığı sorunları da iki değişken arasında bir aracı işlevi görmektedir (Martinez ve diğerleri, 2020, ss. 1935-1936). Yine Amerika Birleşik Devletleri’nde, New Jersey eyaletinde bir devlet üniversitesinde 2055 öğrenciyi kapsayan bir araştırmada bulgular bir önceki araştırmayla benzer şekilde gıda güvencesinden yoksun olmanın öğrencilerin fiziksel ve ruhsal durumunu olumsuz etkilediğine, akademik başarılarının gıda güvencesine sahip olan öğrencilere kıyasla daha düşük olduğuna dikkat çekmektedir (Weaver ve diğerleri, 2020, ss. 4-6). Bu araştırma aynı zamanda azınlık statüsüne sahip, dezavantajlı gruplardan gelen öğrencilerin gıda güvencesinden yoksun olmasının daha yaygın bir durum olduğunu vurgulamaktadır. Buna karşılık üniversite yönetimlerinin kampüslerde gıda tedariki yapmasının, öğrencilerin bütçe ve zaman yönetimi becerilerine yönelik desteklerin, öğretim üyelerinin gıda güvencesi konusunda farkındalığının artmasının önemi de vurgulanmaktadır.

Türkiye’de gıda güvencesinin eğitim başarısı üzerindeki etkisini ölçen araştırmalar oldukça sınırlıdır. Üniversite kampüsü ölçeğinde örneklerle yapılan çeşitli araştırmalar, öğrencilerin beslenme alışkanlıklarını (Kartal ve diğerleri, 2017), tüketim davranışlarını (Işkın ve Sarıışık, 2017), gıda güvenliği konusundaki bilgi düzeylerini ölçmekle birlikte (Gözener, Büyükbay ve Sayılı, 2009) bunun akademik performansa yansımaları konusunda sınırlı düzeyde çıkarım yapmaktadır. Çocuk yoksulluğu (Yaşar, 2016), öğrenci yoksulluğu, sosyo-ekonomik göstergeler ışığında eğitim tercihlerine bakan çalışmalar ise konuyu sosyal politika ekseninde incelemekle birlikte özel olarak gıda güvencesinden yoksun olmanın eğitime katılıma ya da akademik performansa yansımalarına bakmamaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre 2022-2023 akademik yılında örgün eğitimde yer alan toplam öğrenci sayısı 19.904.679’dur (Milli Eğitim Bakanlığı, 2023). Yükseköğretim Kurumu verilerine göre 2022-2023 akademik yılında Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında eğitim gören önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrenci sayısı toplam 6.950.142’dir (Yükseköğretim Kurumu, 2023). 2023 yılı Türkiye nüfusu 85.279.553 olarak alındığında, nüfusun %23’ü örgün eğitimde yer alan ilk ve ortaöğretim öğrencilerinden, %8’i yükseköğretim öğrencilerinden oluşmakta, nüfusun %31’i öğrenci statüsünde yer almaktadır. Bu grubun gıda güvencesi açısından kırılgan bir statüye sahip olmasının orta ve uzun vadede çeşitli toplumsal riskler yarattığını söylemek mümkündür. Bu nedenle sosyal politika süreçlerinde öğrencilerin doğrudan hedef kitle olarak belirlenmesi, öğrencilerin gıda güvencesine yönelik, hane veya aile çerçevesinden bağımsız, farklı kalemler ve ihtiyaçlar için kullanılmayacak, aynı, nakdi, doğrudan gıdaya erişim uygulamalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bunun için eğitim ve gıda

güvencesi bir arada düşünölmeli, kurumsal yaklaşımlar da bu şekilde inşa edilmelidir. Eğitim kurumlarına yönelik bütçelendirmelerde gıda güvencesi dikkate alınmalı, kurumsal altyapı, personel alımı, hatta okul inşası gibi en temel basamaklarda öğrencilerin gıda güvencesi bir bileşen olmalıdır.

TÜİK 2023 yılında yayınladığı Türkiye Çocuk Araştırması verilerine göre 2022 yılında altı aydan büyük çocukların her gün tükettiği gıdalar arasında ilk sırada ekmeğ, ikinci sırada peynir ve yoğurt gibi süt ürünleri ve üçüncü olarak meyve yer alırken, çocukların en az tükettiği ürünler %10 seviyelerinde seyreden hayvansal proteinler ve protein değeri yüksek olan kuru baklagiller (TÜİK, 2023a). Bu durum, gıda güvencesinin yanı sıra gıda çeşitliliğinin de çocuklar için bir sorun olduğuna işaret etmektedir. TÜİK'in araştırmasına göre anne ya da temel bakım verenin eğitim düzeyinin yükselmesi çocuğın gıda güvencesi ve gıda çeşitliliği açısından beslenmesini iyileştirmektedir. Ancak burada asıl belirleyici olan hane gelir düzeyi ve hanenin artan gıda enflasyonu ve gıda fiyatlarına karşı yeterli gelir güvencesine sahip olup olmamasıdır. Bu noktada Derin Yoksulluk Ağı'nın hazırladığı Türkiye'de kadın ve çocuk yoksulluğuna dair bilgi notu, kadınların toplumsal statüsünün yükseltilmesi ve çocuklarda okullaşma oranının desteklenmesi için uygulamaya konan şartlı nakit transferi programlarının yirmi yıllık seyrini incelemekte ve yirmi yıl içinde nakit desteklerinin enflasyon karşısında eridiğini, desteklerin yetersiz kaldığı durumda çocukların eğitimden çalışma hayatına geçme eğilimi gösterdiğini belirtmektedir (Derin Yoksulluk Ağı, 2023). Benzer bir bakış açısıyla İstanbul Planlama Ajansı tarafından yapılan İstanbul'da yaşayan üniversite öğrencilerinin yaşam maliyetlerine odaklanan bir başka araştırmada, üniversite öğrencilerinin toplam yaşam maliyetlerinin sadece bir yıl içinde %184,46 oranında artış gösterdiği, bu artış içinde barınmadan sonra ikinci sırada beslenme maliyetlerinin yer aldığı görölmektedir. Durum yurttan kalma imkânı olmayan ve öğrenci evinde kalmak zorunda olanlar için daha maliyetli olmakta, dolayısıyla barınma ve beslenme imkânı olmayan, bursu olmayan öğrencilerin eğitime devam etmesi zorlaşmaktadır (İPA, 2023). Nitekim son yıllarda üniversiteyi kazanmasına rağmen kayıt yaptırmayan, ya da ara sınıflarda okulu bırakan öğrenci sayısı artmakta, öğrenciler ancak küçük ölçekli işlerde çalışarak eğitimlerini tamamlayabilmektedir.

3. Eğitim Çağındaki Nüfusun Gıda Güvencesine Yönelik Sosyal Politika Seçenekleri

Gıda güvencesine yönelik sosyal politika seçenekleri çeşitlidir. Doğrudan belli bir grubu hedef alan gıda destek programları merkezi yönetim ya da yerel yönetimler tarafından yürütölmektedir. Şartlı veya şartsız nakit transferleri ve aynı yardımlar ile genel olarak kırılgan kesimlerin, özellikle okul çağındaki nüfusun gıda güvencesinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Okullarda uygulamaya konan gıda programları da doğrudan gıda erişimi sağlamaktadır. Devletin üreticiden toplu alım yaparak kırılgan hanelere yönelik gıda erişim destekleri, sıklıkla tahıl, pirinç ve benzeri temel gıdaların yoksulluk belgesi ya da gıda karnesi olan kesimlere piyasadan daha düşük fiyata satılmasıyla gerçekleşir. Türkiye'de büyük şehirlerdeki yerel yönetimlerin Halkın Bakkalı, Başkent Market ya da tanzim satış mağazaları gibi uygulamaları buna örnektir. Ancak burada gıdaya erişimin sağlanabilmesi için tedarik konu olacak ürünlerin üretiminin de desteklenmesi gerekmektedir. Bu da hem merkezi yönetimin tarım politikalarını hem de yerel yönetimlerin üreticilere yönelik desteklerini merkezi bir konuma taşımaktadır.

Üniversite düzeyindeki öğrencilerin gıda güvencesine yönelik uygulamalar, öğrencilerin sosyo-ekonomik koşullarını, üniversitelerin imkanlarını ve öğrencilerin ihtiyaçlarını bir bütün olarak ele almalıdır (Fernandez, Webster ve Cornett, 2019, ss. 102-105). Her şeyden önce hedef kitleye uygun, öğrenciye öncelik veren bir yaklaşımla mevcut verilerin analizi yapılmalı, öğrenci yoksulluğunun ve gıda güvencesizliğinin yapısı tespit edilmeli, yoksulluk bir utanç kaynağı olmaktan çıkarılarak öğrenciler desteklenmelidir (Savoie-Roskos ve diğerleri, 2023, s. 506-507). İkinci olarak öğrencilerin hem ekonomik

kaynakları hem de beslenme bilgileri güçlendirilmeli, beslenmeye yönelik farkındalıkları artırılmalı ve bu sayede etkin beslenme seçeneklerine yönelmeleri sağlanmalıdır. Bunun için kampüslerde alan ayrılmalı, bilgi akışları güçlendirilmeli ve birçok ülkede sivil toplum işbirliğiyle yürütülen gıda kileri ya da gıda bankası gibi alanlar oluşturulmalı. Öğrencilerin gıda güvencesini ekonomik olarak desteklemenin çeşitli yolları bulunmaktadır. İlk olarak kampüslerde yemekhane ve kantinlerdeki fiyatların düşük tutulması ve farklı yemek planları ile etkin kaynak yönetimi sağlanabilir. Bunun yanı sıra başarı burslarından farklı olarak ihtiyaç bursları çeşitlendirilebilir, bu sayede öğrencilerin farklı kalemlere yaptıkları harcamalardan tasarruf ederek beslenmelerini güçlendirmeleri sağlanabilir.

Ancak bütün bu uygulamalarda finansman, yürütme ve değerlendirme aşamalarında sorunlar ortaya çıkmakta, plansızlık, yolsuzluk, hedefleme hataları gibi programların etkinliğini azaltan durumlar söz konusu olmaktadır. Bu nedenle uygulamaya konan programlara yönelik izleme ve değerlendirme faaliyetleri de büyük önem taşımaktadır. Asya Kalkınma Bankası bünyesinde yürütülen bir araştırma, Bangladeş, Hindistan, Endonezya ve Filipinler’de uygulamaya konan güvenlik ağları ve gıda programlarını karşılaştırmalı olarak analiz etmekte ve bu tür programların etkinliği azaltan unsurlara dikkat çekmektedir (Jha, Kotwal ve Ramaswami, 2013, s. 1). Dört ülkenin ortak sorunlarının başında hedefleme ve dağıtım hatası gelmektedir. Buna göre, yoksullara yönelik gıda desteğinin dağıtımının yerel aktörler aracılığıyla yapılması sorumluların ve yakınlarının öncelik elde etmesine yol açmaktadır. Dört ülkede de kayıtdışı istihdamın yüksek olması, resmi yoksulluk sınırına göre belirlenen sosyal desteklerin hedef kitleye ulaşmasında dengesizliklere yol açmaktadır. Bu noktada biyometrik kimlikler, dijital izleme sistemleri ve merkezi veri işleme önem kazanmaktadır. Dağıtım aşamasının dışında, gıda desteklerine ve gıda programlarına yönelik toplu alımlarda ya da ihalelerde çıkan sorunlar da ekonomik maliyetlerin artmasına yol açmaktadır. Gıda güvencesine yönelik programlarda tedarik zincirinin dijital olarak izlenmesi ve kayıtlanması olası yolsuzlukların ve maliyetlerin önüne geçecektir. Nakit transferlerinde ise şartlı nakit transferleri ile desteklerin doğrudan gıda, beslenme amaçlı kullanımının garanti altına alınması önem taşımaktadır. Aynı desteklerde ortaya çıkacak yolsuzluk, kötüye kullanma ve yüksek maliyetlere karşı dijital ortamda izlenen nakdi destekler etkinliği artırma olasılığı sunmaktadır (Jha, Kotwal ve Ramaswami, 2013, ss. 15-16).

Merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin uygulamaya koyduğu gıda destek programları ve sosyal güvenlik ağlarının yetersiz olduğu durumlarda enformel ağlar, dayanışma mekanizmaları ve geleneksel bölüşüm ilişkileri de devreye girmektedir. Bu tür destekler faydalanıcıların aktif katılımcılar olduğu sosyal ve dayanışma ekonomileri gibi örneklerde istihdam etkisi yaratması nedeniyle bireyin yanı sıra hanenin bir bütün olarak refah düzeyinin artmasına etki etmektedir. Ancak yardımlaşma ağları, hayırseverlik ve dini ya da etnik ortaklıklara dayalı enformel ağlar belli kesimlere ulaşmaları, süreklilik arz etmemeleri ve etkinlik açısından izleme ve değerlendirmeye tabi olmamaları nedeniyle yarattıkları toplumsal fayda açısından belirsizlikler içermektedir. Kanada’da hayırseverlerin bağışlarıyla kurulan gıda bankaları üzerine yapılan bir araştırma, ülkede gıda bankalarının yaygınlaşması ve kurumsallaşmasıyla birlikte yoksulluk ve gıdaya erişim konusunda farkındalığın arttığını, ancak bu farkındalığın neoliberal küreselleşme döneminde gerileyen merkezi sosyal desteklerin, sosyal politikanın ya da bir bütün olarak refah devletinin ikamesi olmayacağı vurgulanmaktadır (Riches, 2022, ss. 658-660). Enformel ağlar ve hayırseverlik faaliyetleri hak temelli ve evrensel kapsamlı programların bir parçası olmadığı sürece sınırlı fayda sağlamaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında sosyal yardımların dağıtılma biçimi ve dağıtılma sıklığı da ihtiyaç sahiplerinin enformel desteklere ve sosyal ağlar aracılığıyla elde ettikleri kaynaklara yönelimini azaltır. Amerika Birleşik Devletleri’nde küçük bir örneklem üzerine yapılan bir araştırma yardım dağıtım sıklığı ile enformel desteklere ihtiyaç arasındaki ilişkiyi incelemekte ve aylık verilen Ek Beslenme Yardımı Programı (SNAP)

desteklerinin sıklıkla ayın ilk kısmında kullanıldığını ve kalan kısmında enformel yardımlarla tamamlandığını göstermektedir (Schenck-Fontaine, Gassman-Pines ve Hill, 2017, ss. 480-483). Sosyal güvenlik ağlarının miktarı kadar biçimi ve dağıtım örüntüsü de önem taşımaktadır.

İçinde bulunduğumuz dönemde sosyal politika yapımının devletin tekelinden çıkıp yerelden küresele uzanan bir spektruma yayıldığını söylemek mümkündür. Yerel yönetimler, sosyal belediyecilik ya da sosyal demokrat belediyecilik anlayışı çerçevesinde yurttaşlara sosyal destekler sunmakta, konut projeleri, altyapı destekleri veya sağlık taraması hizmetleri gerçekleştirmektedir. Büyükşehir belediyelerinin gıda güvencesine yönelik olarak ihtiyaç sahibi hanelere gıda desteği, ilköğretim çağındaki çocuklara süt dağıtımını ya da üniversite kampüslerinde seyyar mutfaklarla gıda desteği yaygınlaşmaktadır. Ulusal düzeyde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve Sağlık Bakanlığı'nın çeşitli destekleri görülse de bu destekler sıklıkla şartlı ve bürokratik süreçlere dayalıdır. Dolayısıyla ulusal düzeyde evrensel kapsayıcılığı olan, yaygın ve yüksek düzeyde karşılayıcı bir sosyal güvenlik ağından söz etmek oldukça güçtür. Ulusal düzeyde sıklıkla yasal ve kurumsal düzenlemelere odaklanmakta, yetki paylaşımı ve bütçelendirme konularına eğilmekte, ancak yapısal bir koruma sağlamada geri kalmaktadır. Örneğin Milli Eğitim Bakanlığı, 2022-2023 öğretim yılının ikinci döneminden itibaren 5 milyon öğrenciye bir öğün ücretsiz yemek verilmesi yönünde hazırlıklar yürütmesine rağmen Eylül 2023'te bu uygulamaya son vermiş (Birgün, 2023), 28 Eylül 2023'te Resmi Gazete'de yayınlanan bir tebliğ ile bu uygulama 2026 yılına ertelenmiştir (Resmi Gazete, 2023). Küresel düzeyde ise, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi uluslararası kurumların ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının hibeleriyle desteklenen projeler yerel aktörlerle işbirliği yaparak sorun odaklı ancak küçük ölçekli çözümler üretmektedir. Küresel yaklaşım sıklıkla Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'yle ilişkilendirilen konulara ve hedef kitlelere öncelik vermekte, bunlara yönelik belli proje modellerini hayata geçirmektedir. Küresel sosyal politika etkinliklerinin hiyerarşik yapısı, alana ayrılan kaynakların etkin olmayan biçimlerde kullanılmasına yol açmaktadır. Belli bir proje kapsamında uzmanlara, proje yönetim süreçlerine, izleme ve değerlendirme faaliyetlerine ayrılan bütçe payı, çoğu zaman sosyal güçlendirme faaliyetlerine ve doğrudan faydalanıcılara ayrılan paydan daha büyük olmaktadır. Küresel düzeydeki sosyal politika faaliyetleriyle ilgili bir başka sorun ise konuyla ilgili akreditasyon süreçlerinin ve yasal düzenlemelerin hala ulus-devletin tekelinde olmaya devam etmesidir. Bunun sonucunda uluslararası fon ve hibelerin kullanım alanları ve kullanım süreçleri hükümetlerin çıkarlarına, bürokratik mekanizmalara ve yasal mevzuatın sınırlılıklarına bağlı oldukça beklenen toplumsal faydanın ortaya çıkması da zorlaşmaktadır.

EUI Küresel Gıda Güvencesi Endeksi Raporu, gıda güvencesine yönelik dirençliliği artırmanın çok boyutlu ve çok taraflı çabalarla mümkün olacağını vurgulamaktadır (EUI, 2022). Ancak sosyal politika ulusal düzeyde örgütlenen ve yalnızca ulus-devletin egemenliği ve sorumluluğuyla tanımlanan bir politika alanı olmaktan çıkıp farklı örgütsel düzeylerde devlet, devlet-dışı ve devlet-üstü aktörlerin katılımıyla düzenlenen bir alana dönüştüğünde yetki paylaşımı, kaynak yönetimi ve politika bileşenlerinin planlaması konusunda sorunlar ortaya çıkmaktadır. Sorunların bir kısmı örgütsel sorunlar olsa da bunun yanında sosyal güvenlik ağlarının hayata geçirilmesinde, sosyal hakların evrensel tanımı ve kapsamında, sorun odaklı ve yenilikçi politika seçeneklerinin geliştirilmesinde sorunlar ortaya çıkmaktadır. Belli politika alanlarının diğerlerine göre daha öne çıkması, belli grupların diğerlerinden daha fazla ödeneye ulaşabilir olması, örneğin belli bir konuda üst üste ve çok fazla uygulama hayata geçirilirken başka alanların göz ardı edilmesi gibi dengesizlikler sosyal hakların evrenselliğine ters düşmektedir. Bu noktada açık ve şeffaf veri paylaşımı, kaynak yönetiminde hesap verebilirlik, kurumlar arasında çatışma yerine iş birliği, dikey ve güç hiyerarşisine dayalı örgütlenme yerine yatay ve işbölümüne dayalı örgütlenme önem kazanmaktadır.

4. Sonuç

Eğitimin her bir kademesinde gıda güvencesi ve akademik performans arasında karşılıklı bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Gıda güvencesinden yoksun olma, çocukluk çağında algıyı ve bilişsel becerileri, ilerleyen dönemlerde ise odaklanma, ödevleri yetiştirme, ders çalışma alışkanlığı, sınav performansı ve not ortalaması gibi göstergelerle değerlendirilen akademik performansı etkilemektedir. Gıda güvencesindeki yoksunluğun eğitim performansını etkilemesi kadar eğitim yoksunluğunun gıdaya erişimi ve sağlıklı beslenmeyi etkilediği de görülmektedir. Bu nedenle, öğrencilere yönelik gıda güvencesi programlarının eğitim süreciyle entegre bir biçimde sürdürülmesi ve politika yapım sürecinde kurumsal iş birliklerinin bir arada yürütülmesi zorunludur. Bu durum bütün öğrenci nüfusunu etkilemekle birlikte, sıklıkla hane dışında yaşayan, zaman yönetimi ve bütçe yönetimi konusunda bireysel tercihleri belirleyici olan ve gider kalemleri örgün eğitimdeki öğrencilerden daha fazla ve daha çeşitli olan üniversite öğrencileri açısından daha vazgeçilmezdir. Eğitim kurumlarının inşasında öğrencilerin gıda güvencesi ve gıdaya erişimi dikkate alınmalıdır. Eğitim bütçesinde öğrencilere bir öğün ücretsiz yemek için kalem ayrılmalıdır. Gelir düzeyi düşük hanelerden gelen öğrencilere yönelik ayrıca gıda destekleri aynı veya nakdi olarak sağlanmalıdır. Yine öğrencilere yönelik olarak, merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum bileşenleri koordineli hareket etmeli, gıda desteklerinin bölgesel farklılıkları göz edecek biçimde yaygınlaşması garanti altına alınmalıdır. Yalnızca metropollerde yoğunlaşan destek programları yerine ihtiyaçların doğru izlendiği ve yerel düzeyde yayılmış dağıtım ağları geliştirilmelidir. Gıda desteklerinin etkin dağıtımı ve israfın önlenmesine yönelik olarak yerel tedarikçilerle işbirliği yapılmalı, yerel üreticiler gıda programlarına dahil edilmelidir. Bütün bunlar etkin bir planlama, izleme ve analiz gerektirmektedir. Pilot uygulamaların sonuçları hızlıca değerlendirilmeli ve etkin uygulamalar yaygınlaştırılmalıdır. Nüfusun yaklaşık üçte birini hedef alan bu politika yaklaşımı, hanelerin yaşam standardının iyileşmesinde yapısal bir etki yaratacaktır. Genç nüfusun eğitim süreçlerini ve akademik performanslarını doğrudan etkileyecek bu sosyal politika yaklaşımı uzun vadede vasıf inşası ve bireysel sağlık kazanımlarıyla farklı politika alanlarında da çarpan etkisi yaratacaktır.

Son elli yılda neoliberal politik ekonomi karşısında refah devletinin gerilemesi, tüm sosyal politika bileşenlerinin kapsamında bir gerilemeye yol açtı. Yüksek istihdam, yüksek vergilendirme ve yüksek karşılamaya dayalı refah devleti modeli, artan sermaye hareketliliği, işgücü piyasasında artan rekabete dayalı olarak ücretlerin ve sosyal hakların gerilemesi ve devletin sınıflar arası uzlaşısı yerine sermaye yanlısı politikalara yönelmesi nedeniyle geçerliliğini kaybetti. Buna karşılık, sınıflar arası ve ülkeler arası düzeyde kendini gösteren küresel eşitsizlik, ulusal düzeyde ortaya çıkan ekonomik krizler, küresel ölçekte gerçekleşen göç dalgalarının da beslediği yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunları sosyal politikaya duyulan ihtiyacı artırdı. Buraya kadar tartışılan gıda güvencesi ve eğitim ilişkisi de bu sosyal politika ihtiyaçlarının başında yer almaktadır. Gıda güvencesini ve eğitimi eşzamanlı ve eşgüdümlü olarak hedef alacak bir sosyal politika yaklaşımı, eğitim çağındaki nüfusun yaşam standartlarını doğrudan iyileştirmenin yanı sıra, düşük gelirli hanelerin üzerindeki baskıyı da azaltarak dolaylı yoldan sosyal güvenlik faydası sağlayacaktır.

Kaynakça

- Ahmad, N. S. S., Sulaiman, N., ve Sabri, M. F. (2021). Food insecurity: Is it a threat to university students' well-being and success? *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(11), 5627. MDPI AG.
- Amin, N., Akbari, H., ve Jafarnejad, S. (2022). Food security, mental health, and socioeconomic status: A cross-sectional study among medical college students in central part of Iran, Kashan. *Health Science Reports*, 5(1), e476.

- Birgün. (2023). MEB 'ücretsiz bir öğün yemek' uygulamasını kaldırdı: CHP'den 'Bu karardan dönün' çağrısı. <https://www.birgun.net/haber/meb-uccretsiz-bir-ogun-yemek-uygulamasini-kaldirdi-chp-den-bu-karardan-donun-cagrısı-468269>.
- Cohen, J. F. W., Hecht, A. A., McLoughlin, G. M., Turner, L., ve Schwartz, M. B. (2021). Universal school meals and associations with student participation, attendance, academic performance, diet quality, food security, and body mass index: A systematic review. *Nutrients*, 13(3), 911.
- Demirdöğen, A., Olhan, P. ve Aykac, G. (2022). Inequality in food consumption and diet diversity: Evidence from Turkey. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 328-359.
- Derin Yoksulluk Ağı. (2023). *Türkiye'de kadın ve çocuk yoksulluğu: Bazı acil sorunlar bilgi notu*. https://derinyoksullukagi.org/wp-content/uploads/2023/05/23144_DYA-SecimBilgiNotu-4.pdf.
- Economist Intelligence Unit. (2022). *Global food security index 2022*. https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/reports/Economist_Impact_GFSI_2022_Global_Report_Sep_2022.pdf.
- FAO. (2023). *Benchmark for World food commodity prices fall in March for the twelfth month in a row*. <https://www.fao.org/newsroom/detail/benchmark-for-world-food-commodity-prices-fall-in-march-for-the-twelfth-month-in-a-row/en>.
- Fernandez, C., Webster, J., ve Cornett, A. (2019). *Studying on empty*. Trellis Company. <https://www.trelliscompany.org/wp-content/uploads/2019/09/Studying-on-Empty.pdf>.
- Gözener, B., Büyükbay, E. O., ve Sayılı, M. (2009). Gıda güvenliği konusunda öğrencilerin bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University (JAFAG)*, (2), 45-53.
- Islam, M. S., ve Wong, A. T. (2017). Climate change and food in/security: a critical nexus. *Environments*, 4(2), 38.
- Işkın, M., ve Saruşık, M. (2017). Öğrencilerin besin tüketim alışkanlıkları üzerine bir araştırma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-42.
- İstanbul Planlama Ajansı. (2023). *Öğrenci yaşam maliyeti araştırması*. <https://ipa.istanbul/yayinlarimiz/genel/arastirma-ogrenci-yasam-maliyeti-arastirmasi-2/>.
- Jha, S., Kotwal, A., ve Ramaswami, B. (2013). Safety nets and food programs in Asia: A comparative perspective. *ADB Economics Working Paper Series*, No. 371, Asian Development Bank (ADB), Manila.
- Kartal, M., Bucak, F. K., ve Balcı, E. (2017). Üniversite öğrencilerinin beslenme kültürleri. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 4(4), 332-338.
- Keyder, Ç. ve Z. Yenal. (2020). *Bildiğimiz tarımın sonu: Küresel iktidar ve köylülük*. İletişim Yayıncılık.
- Koca, R. ve Somuncu, M. (2021). Gıda güvencesi konusunda Türkiye için bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 8(2), 1-11.
- Koç, G. ve Uzman, A. (2015). Gıda güvencesi ve gıda güvenliği: Kavramsal çerçeve, gelişmeler ve Türkiye. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 21(1/2), 39-48.
- Kubatko, O., Merritt, R., Duane, S., ve Piven, V. (2023). The impact of the COVID-19 pandemic on global food system resilience. *Mechanism of an economic regulation*, 1(99), 144-148.
- Kumar, P., Tokas, J., Kumar, N., Lal, M., ve Singal, H. R. (2018). Climate change consequences and its impact on agriculture and food security. *International Journal of chemical studies*, 6(6), 124-133.
- Levinger, B. (2005). School feeding, school reform, and food security: Connecting the dots. *Food and Nutrition Bulletin*, 26(2_suppl2), S170-S178.
- Lin, F., Li, X., Jia, N., Feng, F., Huang, H., Huang, J., Fan, S., Ciais, P. ve Song, X. P. (2023). The impact of Russia-Ukraine conflict on global food security. *Global Food Security*, 36, 100661.
- Lobao, L., Gray, M., Cox, K., ve Kitson, M. (2018). The shrinking state? Understanding the assault on the public sector. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 11(3), 389-408.
- Martinez, S. M., Frongillo, E. A., Leung, C., ve Ritchie, L. (2020). No food for thought: Food insecurity is related to poor mental health and lower academic performance among students in California's Public University system. *Journal of Health Psychology*, 25(12), 1930-1939.
- Maynard, M. S., Meyer, S. B., Perlman, C. M., ve Kirkpatrick, S. I. (2018). Experiences of food insecurity among undergraduate students: "You can't starve yourself through school". *Canadian Journal of Higher Education*, 48(2), 130-148.
- Milanovic, B. *Global inequality: a new approach for the age of globalization*. Harvard University Press.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2023). Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2022/2023. https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=508.

Mouloudj, K., Bouarar, A. C., ve Fechit, H. (2020). The impact of COVID-19 pandemic on food security. *Les cahiers du CREAD*, 36(3), 159-184.

Munro, N., Quayle, M., Simpson, H., ve Barnsley, S. (2013). Hunger for knowledge: Food insecurity among students at the University of KwaZulu-Natal. *Perspectives in Education*, 31(4), 168-179.

OECD Data. (2023). *Inflation (CPI) total / food, annual growth rate (%)*. <https://data.oecd.org/price/inflation-cpi.htm>.

Panitch, L. Ve Gindin, S. (2011). Capitalist crises and the crisis this time. *Socialist Register*.

Resmi Gazete. (2023). Okul gıdası hakkında tebliğ (tebliğ no: 2020/23)'de değişiklik yapılmasına dair tebliğ. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/09/20230928-6.htm>.

Riches, G. (2002). Food banks and food security: Welfare Reform, human rights and social policy. Lessons from Canada? *Social Policy & Administration*, 36(6), 648-663.

Sarıer, Y. (2016). Türkiye'de Öğrencilerin Akademik Başarısını Etkileyen Faktörler: Bir Meta-analiz Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(3), 609-627.

Savoie-Roskos, M. R., Hood, L. B., Hagedorn-Hatfield, R. L., Landry, M. J., Patton-López, M. M., Richards, R., ... ve Mann, G. (2023). Creating a culture that supports food security and health equity at higher education institutions. *Public Health Nutrition*, 26(3), 503-509.

Schenck-Fontaine, A., Gassman-Pines, A. and Hill, Z. (2017). Use of informal safety nets during the supplemental nutrition assistance program benefit cycle: How poor families cope with within-month economic instability. *Social Service Review*, 91(3), 456-487.

Shahzadi, E., ve Ahmad, Z. (2011). A study on academic performance of university students. *Proc. 8 th International Conference on Recent Advances in Statistics, Lahore, Pakistan*, 255-268.

Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). Ekonomik Veriler: İstihdam. <https://www.sbb.gov.tr/istihdam/>.

Susskind, D., ve Vines, D. (2020). The economics of the COVID-19 pandemic: an assessment. *Oxford Review of Economic Policy*, 36(Supplement_1), S1-S13.

Tayar M. (2014). Güvenli gıda gereksinimi. *Dünya Gıda Dergisi*. 9, <http://www.dunyagida.com.tr/haber.php?nid=3767>.

TÜİK. (2023a). *Türkiye çocuk araştırması 2022*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Cocuk-Arastirmasi-2022-49744>.

TÜİK. (2023b). İşgücü İstatistikleri, Mart 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Mart-2023-49372&dil=1>.

Varoufakis, Y. (2015). *The Global Minotaur: America, Europe and the Future of the World Economy*. Zed Books.

Weaver, R. R., Vaughn, N. A., Hendricks, S. P., McPherson-Myers, P. E., Jia, Q., Willis, S. L., ve Rescigno, K. P. (2020). University student food insecurity and academic performance. *Journal of American College Health*, 68(7), 727-733.

Yaşar, M. R. (2016). Yoksulluk, akademik başarı ve kültürel sermaye ilişkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 202-237.

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Etik Onay: Yoktur.

Yazar Katkısı: Aslıhan AYKAÇ YANARDAĞ (%100)

Conflict of Interest: None.

Funding: None.

Ethical Approval: None.

Author Contributions: Aslıhan AYKAÇ YANARDAĞ (100%)
